УДК 81'22

Гандзюк О. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ВИДИ ДИНАМІЧНИХ ДОТИКІВ ЯК ЗАСІБ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено аналізу динамічних дотиків як засобу невербального спілкування. Невербальні маркери належать до важливих засобів комунікації. В процесі комунікативного акту людина вживає вербальні та невербальні маркери. У статті йдеться про такі такесичні засоби як дотики, рукостискання, поцілунки. У статті проаналізовано, що дотик належить до фізичного контакту та має важливе значення в комунікативному процесі. У статті доведено, що рукостискання належить до одного з узвичаєних жестів етикету. Його використовують під час зустрічі, знайомства і прощання. У статті показано, що поцілунок належить до особливої форми комунікації. Його вживають, якщо хочуть показати любов і повагу. Семантика невербальних знаків дуже важлива в комунікативному процесі. Невербальні знаки репрезентують морально-етичні цінності певного суспільства.

Ключові слова: комунікація, вербальний знак, невербальний знак, дотик, рукостискання, поцілунок.

Постановка проблеми. Люди спілкуються один з одним не тільки за допомогою вербальних (словесних), але й невербальних (зовнішність, колір, запах, міміка, жести тощо) засобів.

Засоби невербального спілкування поділяють на такі основні групи: кінетику, праксодику та екстралінгвістику, таксику та проксеміку. Зокрема, до такесичних засобів спілкування належать динамічні дотики у формі потиску рук, поплескування по плечах, поцілунку. Відомо, що динамічні дотики є не лише сентиментальним виявом спілкування. Це також біологічно необхідний засіб стимуляції. Вибір такесичних засобів спілкування залежить від таких чинників, як: статус партнерів, вік, стать, характер знайомства [4, с. 162].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз специфіки невербального спілкування наявний у працях Ф.С. Бацевича [1; 2], Є.А. Подольскої [3], В.Д. Лихвар [3], К.А. Іванової [3], С.В. Шевчук [4], І.В. Клименко [4], О.В. Яшенкової [5]. Але такесичні невербальні маркери у них або не названі, або недостатньо досліджені.

Мета статті. Мета статті – дослідити такесичні невербальні маркери в українській мові та їх стилістичне навантаження.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи невербальні засоби спілкування доцільно встановити етикетну роль фізичних контактів у міжособистісному спілкуванні. Їх соціологічний зміст зводиться до того, щоб вияснити статусно-рольові стосунки, а також виявити ступінь близькості людей, які спілкуються. Варто також проаналізувати й роль, яку відіграють дотики. Відомо, що люди, які прагнуть у чомусь переконати інших, можуть доторкатися до них. Дотики залежать від ситуацій, умов і настроїв. Часто вони служать зображенням ставлення однієї особи до іншої [3, с. 176–177].

Дотик можна використовувати для привернення уваги: «*Оператор* ***хапає за руку Професора*** (Ю. Яновський); *Й Датан, увесь червоний,* ***термосив брата*** *і трохи не плював йому в лице»* (Г. Хоткевич). Дотик також може характеризувати несміливість: «*– Слухай, –* ***несміливо торкнула Петрова Думбадзе за рукав****»* (Ю. Смолич); вибачення: *– «Саме так.* ***Пробачте****. –* ***торкнув професор чергову сестру, що стояла напоготові, тримаючись за ручку дверей****»* (Ю. Смолич); ніжність: «*Дівчина звелася й* ***тільки торкнулася тієї руки****, яка обезволіла й подалася назустріч вже безтямно»* (В. Шевчук); любов: «*Лежала присмиріло і чомусь тихенько схлипувала,* ***лагідно горнучись до чоловіка»*** (Ю. Бедзик); братерське почуття: «*Мойсей* ***знову погладив Аарона по голові*** *й ласкаво сказав...»* (Г. Хоткевич); радість: «*Настуня кинулася радісно до нього і* ***взяла його за руку»*** (О. Назарук); доброзичливість: «*Підходячи до пристані,* ***ревізор негайно положив свою руку на плече Валентина****...»* (М. Хвильовий); залицяння: *«Методій Кирилович дивиться на двері кабінету і, ще ближче присунувшись до товаришки Галакти, уже* ***гладить її безумовно привабливе коліно»*** (М. Хвильовий); показ бажання зупинити когось: «*Але Варка мерщій його перехопила біля самого порога,* ***взяла за руку»*** (Ю. Бедзик); засвідчує пристрасть: «*Потім мадемуазель Люсі пішла до дитячих колисок, де вже спали безмятежним сном Май і Фіалка, а Марфа Галактіонівна полізла на ліжницю й* ***посунула Івана Івановича до стіни своїм шикарним торсом»*** (М. Хвильовий); свідчить про бажання допомогти в пересуванні: «*Ярослав* ***подав руку нареченій й повів її до повозу...****»* (П. Загребельний); виявляє братерські почуття: «*– Тоді я піду, Рито, а ви відпочивайте, –* ***повів рукою гарним братерським рухом*** *від чола вгору по волоссю»* (І. Вільде).

Дотик у вигляді обіймів символізує інтимні почуття між закоханими: «*Вона почула його відразу, бо його осліпило раптом –* ***голуба, осяйна постать наблизилась до нього й притиснула до себе гарячим порухом»*** (В. Шевчук); «*Перечекав хвилинку, яка буде реакція, а потім поволі, дуже обережно взяв її під руку,* ***притиснув до себе»*** (І. Вільде); «*Рита при всіх* ***кинулася йому [Борисові] на шию*** *з щасливим риданням»* (І. Вільде); між членами родини: «*Ольга взяла сестру під руку,* ***ніжно притиснула її до себе****, з любов'ю заглянувши їй у вічі»* (І. Вільде); між друзями: «***Приголубив її по-братськи,*** *вловивши відповідну для його хвилину....»* (І. Вільде).

З допомогою дотиків-обіймів можна передати радість: *«Але вияснилося, що він тепер зовсім даремно робив це бо, як тільки він змовк, Леся одразу ж* ***схопила його в обійми*** *й сказала, що вона дає згоду їхати до Берестечка і що вона дуже задоволена з плану»* (М. Хвильовий); любов: «*Але репортер був уже біля дружини та* ***м'яв її у своїх обіймах»*** (М. Хвильовий); боязнь самотності: «*А Ганнуся все схлипувала, все* ***горнулася до добродушного дядечка і ніяк не наважувалася полишити його»*** (Ю. Бедзик); пристрасть: «*Вони обмацували одні одних,*

стискались до болю**, то знов гладили на перепросини, сигналізували азбукою Морзе всякі дурниці»* (І. Вільде); «*– Барбаро, Барбаро! – шепотів Жолкевський, **пристрасно обнімаючи знесилену переживаннями жінку» (І. Ле); «*Шамрай **обхопив її [Жаклін], аж кісточки хруснули, вкладаючи в обійми все кохання, всю пристрасть нетерпіння**»* (В. Собко); розпач: «*Ні, Стаха нічого не розуміла, бо ось **оповиває його руками** й лепече все, що їй слина принесе на язик: – Ніжки тобі буду мити і воду пити, лише не кидай мене, Бронику»* (І. Вільде); ніжність: «*На мою руку обережно **лягла її рука й так залишилась**. **Я почав ворушити пальцями**, **помалу пестити жіночу руку»*** (Ю. Яновський); демонструє силу почуття: «***Потім згріб Шуйцю в оберемок**, обмотав ведмежою шкурою, поклав упоперек сідла, мов щось неживе, і так в'їхав у ворота, догідливо відчинені сторожем...»* (П. Загребельний); несподіваний наплив почуттів: «*І в ту саму мить **несподівано і рвучко, її рученята обіймають його шию, міцно до тремтіння стискають її**, розриваються знов, і вона [Арабасова] з викриком, мов злякане звірятко, зникає в кущах»* (У. Самчук); прагнення захистити: «*Шамрай **обняв її [Жаклін] за плечі.** Велика і сильна Жаклін у Парижі чомусь здалася меншою, слабшою»* (В. Собко); жалість: «*Шамрай мимоволі здригнувся від жалості й спів страждання, **широким рухом обійняв Мар'яну і сховав її глибоко під пахвою, намагаючись захистити від усякого болю»*** (В. Собко).

Дотик може бути спрямований не на співрозмовника, а на себе самого. Тоді, наприклад, він може символізувати щирість, оскільки персонаж твору торкається серця: «*– Харашьо... – соромливо оскирився рудий Мотя, почервонівши, і **постукав себе по лівій половині грудей**, де, як відомо, знаходиться серце...»* (Ю. Смолич); роздум: «*– Гм... – відкашляв професор і, подумавши трохи, **розпатлав волосся**. – А котра зараз година?»* (Ю. Смолич); веселий настрій: «*– Ой, не можу! **– вхопився за боки шофер і вибухнув щирим, заразливим сміхом**. – А бий тебе морока!»* (Ю. Смолич); гнів: «*Хотів зняти її зі стільця, **двинула мене ліктем** і вискочила на кухню»* (Л. Костенко); розпач: «*І вила жінка, і чутно, як **била себе в груди**, **а потім, ухопившись за волосся, рвала його на собі й ламала руки**, все витягуючися»* (Г. Хоткевич); покарання: «*Вершник віддав гусарові коня, ступив до дозоря, і, **взявши його, як хлопчиська за вухо**, скомандував...»* (І. Ле); «*Рукою повернув голову грішника, як горщик на тину, **і пильно заглянув у глиб його очей, більше для остраху грішника**. Аніж пізнання по тих очах бодай крихітки істини»* (І. Ле); підтримку: «*Підійшла Майола, **торкнулася рукою його руки**, і щастя переповнило все єство Луки»* (В. Собко); підбадьорення: «*Жаклін тихо, **ледь помітно провела долонею по його руці**, Роман відповів стриманим рухом знайшов її пальці, стиснув»* (В. Собко); захист: «*І Звіряtин, **взявши його [Івана Семеновича] під руку, обережно, мов жінку**, повів крізь натовп*» (Є. Плужник).

Дотики можуть бути спрямовані також на певні предмети та служать, зокрема, доказом їх наявності*: «– Ковдра зі мною, – засміявся Володимир, **плескаючи по кинутій на ліжко шинелі**»* (В. Шевчук); вияву хорошого настрою: «*Іван Васильович потирає руки, **йде до радіорупора і ніжно гладить його своєю долонею»*** (М. Хвильовий); показу невдоволення: ***«Він ходить, мацаючи все руками, бурчить щось і лається»*** (Ю. Яновський).

З погляду етикету спілкування «важливо розглядати специфіку використання рукостискань та поцілунків у міжособистісних контактах. Рукостискання – один з найбільш звичних усім етикетних жестів, використовуваних переважно під час зустрічі, знайомства, прощання» [3, с. 177]: «*Режисер одразу скочив з ліжка й **простягнув руку**: «Дуже радий бачити...»* (Ю. Яновський); «***Простягнув на привітання руку**. І відчув у потиску Каржакової руки казенну сухість»* (Ю. Бедзик); «*– Це ви й є професор Трембовський, який повернув мені життя? – поцікавився він **і простяг професорові руку для знайомства»*** (Ю. Смолич); «***Потиснули на розставання один одному руки**, командир дав возієві команду рушати, той натягнув віжки, вдарив ними по крупах коней, і бричка в хмарі куряви покотила у поля»* (Ю. Бедзик); «***Подала на розставання руку** і сказала вже лагідніше: Забудь мене, якщо зможеш»* (Ю. Бедзик); «*Ми попрощалися з ним, **потиснувши йому руку***» (Ю. Яновський); «*Я **ще раз потиснув йому руку** й лишився на самоті»* (Ю. Яновський).

Потиск руки може слугувати показом бажання показати перевагу: «*Браво **підхопив він [варяг] княжу долоню**, **став потискувати Ярославові пальці дужче і дужче**. **Князь витримав перші потиски Еймундові, давонув і сам; той відповів стиском, Ярослав наддав і собі»*** (П.Загребельний); засвідчити дружбу: «*Той [Еймунд] **потиснув князеві правицю, цього разу вже не випробовував сили, потиск був короткий»*** (П. Загребельний); символізувати про приязнь: *«І кожен дав Сивоокові праву руку, **показуючи відкриту долоню на знак приязні**, тільки Міщило Подав руку зігнутою, мов би для поцілунку»* (П. Загребельний); є виявом готовності захистити: «*Лука **стиснув долонею маленьку руку Майоли, ніби хотів захистити дружину в нескінченному бою**, в якому ще й досі, мало не через тридцять років після перемоги, падають солдати»* (В. Собко); показом готовності до спільних дій, партнерський потиск руки: «*Біст **міцно потис руку Лариси**, висловив надію на fruitful cooperation in the nearest future»* (Є. Кононенко).

Рукостискання може бути щирим і показним: «*Генерал вийшов із-за столу, **міцно потис лейтенантові руку**, обняв його за плечі, **все розраховуючи так, щоб кореспондентам було зручно фотографувати»*** (В. Собко). Якщо особа хоче продемонструвати сильне почуття, вона стискає співрозмовника за дві руки. *«– Цілую рученята, кузиночко, – **згрібає у жменю Нестор пругкі, витончені Орисині пальці і з гріховною побожністю прикладає їх собі до губ**, – а я тебе цілу ніч виглядав, недобра. – На, послухай, – тягне її руку собі за пазуху, – послухай, як воно калатає, пане добродію»* (І. Вільде); *«Потім **взяв її за обидві руки**, подивився в очі й запитав...»* (О. Назарук).

Такий жест може виражати не тільки позитивні, але й негативні емоції: «*... гарячою ненавистю вдарило йому в серце, **він стиснув їй руки**, аж вона застогнала...»* (П. Загребельний); «*Ми довго стояли, **трясучи руки**, як це завжди роблять вороги, і друзі. Перші – щоб замаскувати ворожість, другі – щоб заховати дружню теплоту»* (Ю. Яновський).

Поцілунок належить до своєрідних форм спілкування. У міфології вони символізують злиття людських душ і посідають місце в одному ряді з такими формами встановлення штучного спорідненння, як змішання крові та ін. Імовірно, саме таке значення несуть усі поцілунки між родичами, нареченою і нареченим [3, с. 177]: «*Він навіть забув поцілувати Мая й Фіалку **батьківським поцілунком»*** (М. Хвильовий); «*Не одну зоряну ніч провели у лузі разом, коли водив її, прикривши своєю*

командирською шинеллю, коли ***обціловував палко, жагливо»*** (Ю. Бедзик); «*Кондратюк відчув лоскітний запах парфумів, і* ***об його губи торкнулися ніжні, трепетні губи Марти»*** (Ю. Бедзик).

Поцілунок найчастіше символізує любов пристрасть: «*Тайах щось співала, але хрипливі нотки почувалися в її голосі, немов хотіло прорватися ридання. Вона кинулася мені на шию і* ***жагуче поцілувала в губи****, притулившись всім тілом»* (Ю. Яновський); *«Розпалена, вже не відпручувалась [Єлька], а коли* ***міцний смак поцілунку відчула, міцний та гарячий,*** *здалось, що оце і є воно, оцей хміль і є кохання...»* (Олесь Гончар); ніжність: «***Торкнув губами її лоб****, відчув смужку тепла під пов'язкою, досі обдає жаром, як згадаю»* (Л. Костенко); фанатизм: «*І не діждалися люди, поки він застигне навіть, і розбили форму вже тоді, як він ледве-ледве ще тримався і був такий гарячий, що* ***одна жінка, котра в безумстві хотіла його поцілувати****, попекла собі губи й, виючи, бігала потім пустинею»* (Г. Хоткевич); подяку: *«Кобзар, сліпуючи,* ***взяв руку, притулив її до вуст і на мить припав вдячним поцілунком»*** (І. Ле); наплив почуттів: « *– Будьте здорові, мамо! – несподівано вирвалося в нього [Василя].* ***Похапцем поцілував матері руку і вийшов»*** (У. Самчук); «*І* ***зненацька, бо вони стояли один проти одного, він бере її за обидва лікті, притягає до себе, правою рукою миттю охоплює тонкий, гнучкий стан, нахиляється і кладе їй швидкий поцілунок»*** (У. Самчук); повагу: «*На прощання Василь* ***поцілував велику шорстку і брудну батькову руку»*** (У. Самчук); ввічливість: «*Похитуючись, одяг пальто й* ***припав до руки Завадської»*** (Є. Плужник).

Поцілунок може бути нещирим, показним, і навіть розрахованим на сприйняття іншими: «*Князь і княгиня підводилися,* ***цілувалися перед усіма, не було в тому поцілункові ніякого смаку...»*** (П. Загребельний); на одержання вигоди: «*Вчили – залицятися, сідати на коліна,* ***ніжно й горячо цілувати****...»* (О. Назарук). Ефект від такесичних засобів посилюється під час їх поєднання: «***Обняв, поцілував дівчину****, сів на коня, поїхав»* (С. Пушик); «*Підійшла Василина як не своїми ногами,* ***обняла, поцілувала Головчука****, заридала гірко і сказала: «Поблагословіть нас, мамко...»* (С. Пушик).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Поряд з вербальними (словесними) засобами комунікації у мові існує цілий ряд невербальних засобів спілкування. Серед невербальних маркерів особливе місце посідають такесичні невербальні засоби. До них відносять динамічні дотики. Сюди належать як правило, потиски руки, поплескування по плечах, і поцілунки. На нашу думку, таким динамічним дотиком можуть слугувати обійми. Всі ці невербальні засоби можуть передавати різноманітні почуття. Потиск руки, крім того, виступає засобом етикету. Такесичні невербальні засоби служать індикатором морально-естетичних цінностей суспільства. Вивчення невербальних маркерів можна продовжити під час дослідження інших груп невербальних засобів спілкування.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
2. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
3. Подольська Є.А. Культурологія : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 288 с.
4. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник; 3-є вид. випр. і доповнене. Київ : Алерта, 2012. 696 с.
5. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 312 с.

Гандзюк А. М. Виды динамических прикосновений как средство невербального общения

Аннотация. Статья посвящена анализу таксических маркеров украинского языка. Невербальные маркеры становят важный аспект коммуникации. В процессе коммуникативного акта человек использует вербальные и невербальные маркеры. В статье говорится о таких невербальных маркерах, как прикосновение, рукопожатие, поцелуй. В статье проанализировано, что прикосновение принадлежит к физическому контакту и имеет важное значение в коммуникативном процессе. Люди касаются друг друга, когда хотят убедить кого-то. В статье доказано, что рукопожатие относится к традиционным формам этикета. Его используют во время встречи, знакомства и прощания. В статье показано, что поцелуй принадлежит к особенным формам коммуникации. Его используют, если хотят показать любовь и уважение. Семантика невербальных знаков очень важна в коммуникативном процессе. Невербальные маркеры показывают морально-этические ценности определенного общества.

Ключевые слова: коммуникация, вербальный знак, невербальный знак, прикосновение, рукопожатие, поцелуй.

Handziuk O. Types of dynamic touch as a means of non-verbal communication

Summary. The article deals with types of dynamic touch as a means of non-verbal communication. Non-verbal markers are very important means of the communication. In the process of the communication the person uses verbal and non-verbal markers. The article deals with touching, shaking hands, kissing. Touching is physical contact are analyzed. Touching shows intimate inclination, tenderness and power. The snaking hand is one with usual gesture of the etiquette is underlined. It uses during the meeting and parting. Kissing is the peculiar form of the communication is shown. People use this if want to show love and delicacy. Semantic of the non-verbal sings are very important during the act of the communication. Non-verbal markers shows model of the moral-aesthetical values of the definite society.

Key words: communication, verbal sing, non-verbal sing, touching, snaking hand, kissing.